

Popüler milliyetçi edebiyatta Yahudi imgesi¹

RIFAT N. BALI

Doktrin ve ideolojilerin halk kitlelerine yansıtılmalarının bir aracı da edebiyattır. Yazarlar için ana misyonlarının siyasal tavır dahil olmak üzere ideolojiyi "halk"a en yaygın şekilde yaymanın kendileri için birincil önem taşıdığı bir ortamda edebiyatın şiir, roman ve hikâye türleri bu amaç için çok popüler ve elverişli vasıtalarlardır.

Yazar için, bu doktriner mesajın alıcısı durumunda olan "halk"ın "manevi" ve "milliyetçi" duygularındaki olası donukluğun tekrar canlandırılması ana amaç olduğundan iyi yazın ürünlerinin en aşırı uçlarına kaçan örneklerine bu tür yazında da sık sık rastlamak mümkündür.

İsrail devletinin 1948 yılında kurulması ile arka planının bir Müslüman dayanışması duygusallığının oluşturduğunu; yadsımanın mümkün olamayacağı bir ortamda, milliyetçi ve milliyetçi/Müslüman kamuoyunda yerleşmiş ve bir yerde İsrail ile özdeşleşmiş olan "Yahudi" imgesi, istisnalar hariç, daima Yahudi karşıtı bir içerik taşır. Önce Arap/İsrail, daha sonra Filistin/İsrail sorunlarının halledilemeyip günümüze kadar süregelmiş olmaları bu duyguların sürekli canlı kalmalarını da oluşturan ortamı beslemiştir.

Bu yazıda bir yandan Türkiye'de telif eserlerde rastlanan "Yahudi" imgesini konu edinen şiir ve romanlar, diğer yandan 'da Türkiye Yahudileri tarafından, bir bölümü bu edebi "saldırı"lara

karşı savunma amacı taşıyan, diğer bölümü ise İsrail devletinin kurulması vesilesiyle aldıkları milliyetçi şiirler incelenecektir.

Tarihsel gelişmelerin edebiyat ürünlerini nasıl etkilediklerinin incelendiği bu makalede örnek alınacak beş yapıt:

- Abdurrahman Dilipak, *Filistin'de Bir Çocuk*, Çekirdek Yayınları, 1983 ve Risale Yayınları, 1990.

- Enver Tunçalp, *Asalak-Siyon*, Arı Matbaası, Ankara, 1969.

- Cahit İnceler (Ince-eier), *Salamona Bomba*, Cemal Gümüşayak Matbaası, İzmir 1949.

- Yusuf Yılmaz, *Zalim Yahudi*, Risale Yayınları, 1991.

- Mehmet Zeren, *Vahşet, Filistin Kan Ağlarken*, Hazen Yayınları, 3. bs. 1991. kitaplarıdır. Enver Tunçalp ve Cahit İnceler'in yaptıkları şiir kitapları olup, diğer ikisi roman, Abdurrahman Dilipak'ınki ise çocuklara hitap eden bir kitaptır.

Cahit İnceler'in şiir kitabı 1949'da, yani İsrail devletinin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra yayımlanmıştır. İsrail devletinin kuruluşu ile sonuçlanan Arap-Yahudi savaşlarının başlaması ile Türkiye'deki Yahudi cemaatinin özellikle genç kitlesi içinde var olan Yahudi milliyetçiliği (Siyonist) duygu ve düşünceleri canlanmış ve Filistin'de kurulması amaçlanan bağımsız İsrail dev-

letine Türkiye'den göç başlamıştır. Bu göç İsrail devletinin kurulması ile kitlesel bir hâl almış ve Türkiye Yahudileri'nin İsrail'e göçlerinin en büyük dalgasını oluşturmuştur. Bu tür bir göç dalgası yaşanırken Türkiye kamuoyu bu konuya yabancı kalmamış, dönemin gazetelerinde bu göçü bir tepki oluşmaya başlamış neredeyse aralıksız bu konu işlenmiş, kamuoyunu oluşturan dönemin gazeteleri sürekli bu gidişin nedenlerini ve Yahudiler'in Türkiye'ye olan sadakatlerini sorgulamış, Yahudi Cemaati'nin sözcü ve temsilcileri ise bu sorgulamalara özürler ile karışık maruzatlı beyanlar vermiş ve olayın Yahudi Cemaatinde var olan saygın Siyonist bir tavır dışı vurumu olmayıp, bazı münferit kişilerin bireysel davranışları ile sınırlandığını kanıtlamaya çalışmışlardır.

Ekim 1947-Ocak 1948² döneminde gündeme gelen bu konu Ekim 1948'de daha da hararetle bir şekilde gündeme gelmiş, zira bu kez kaçak değil, yasal yoldan pasaport alıp İsrail'e göç etmeye hazırlanan büyük bir Türk Yahudi kitlesinden söz edilmekte olup, bir habere göre bu sayı bir hafta içinde 20.000 kişiye çıkmıştır.³ Bu göç kitlesi İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Pasaport Şubesi kadrolarını takviye etmesine neden olacak kadar ciddi olmuştur.⁴ Bu durum Türkiye'de kalmak ile İsrail'e göç etmeyi tercih eden Yahudiler arasında bir ikilik yaratmakla sonuçlanmış, dönemin Yahudi milletvekili Salamon Adato ve Cemaat ileri gelenleri İsrail'e göç etmek isteyenleri "macera heveslisi, işsiz güçsüz takım" diye tanımlamışlar, bu "özürlü suçlama"yı, İsrail'e göçü hazırlanan Yahudiler'den bir tanesi de "Adato Efendi Kuledibi'nde parti propagandası yaparken bize 'arkadaşların' diye hitab ettiğini unutmuş galiba" diye cevaplandırmıştır.⁵ Bu kitlesel göç nedeniyle gazetelerinde Yahudiler'in beraberlerinde altın ve para taşıdıkları iddia edilip, İstanbul'daki bir Yahudi sosyal yardım kurumunun düzenlemiş olduğu yardım amaçlı eşya piyngosunun gelirinin bile İsrail'e kaçırlabileceği varsayımları ortaya atılmıştır.⁶

İsrail devletinin kuruluşu Türkiye'de yaşayan Yahudiler için hem bir sevinç ve gurur vesilesi olmuş, hem de Türk kamuoyunda Türkçü-

lük/Turancılık akımı ile kendini gösteren, dayanağını bu akımdaki "saf ırk" ve "saf kan" kavramlarından alan ve sözcüleri arasında başını Cevat Rifat Atilhan'ın çektiği şiddetli bir Yahudi karşıtı akımla baş etme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

İsrail devletinin kurulmasının neredeyse kesinleşmesiyle Türkiye Yahudileri ilk kez açık bir şekilde bağımsız bir Yahudi devletinin kurulmasını ve Yahudi devlet adamlarını öven şiirler yazmışlardır. Bu şiirler münferit sayılabilecek örnekler olmayıp bir süre devam etmişlerdir.⁷ Bu sevinç ve Yahudi liderlerinin övülmelerini konu eden şiirlere bir örnek vermek gerekirse, İzak Şal'un "Theodor Herzl'i anıtlamak belirleyici bir örnek olur.

"TEODOR HERZLİ! İlk Yahudi Kongresi'nin,

ilk şifri

Yerleştin ebediyen Yahudiler'in kalbinde,

Gösterdin bu millete tutulacak ilk hedefi,

Diyerek: 'Bir vatan kurmalısınız Filistin'de.'⁸

Yahudi karşıtı akımla mücadele de şiirle konu olunmuş ve "Yahudi Düşmanlarına..." şiiri ise Cevat Rifat Atilhan ile olan sözlü kavgada Atilhan'a bir yanıt verme amacını güder ve şimdiye kadar eşine rastlanmayan net ve keskin bir üslup kullanılmasıyla dikkati çeker.

"Yahudi olmak ne bir günah, ne de hiçbir suçtur,
Emin olun düşmanlar! Tuttuğunuz yol

pek geçür.

O halde atın yüzünüzden iğrenç maskenizi,

Kâinat etmedi, belki Tanrı afeder sizi.

Yahudi isem kabahat mı? Söyle, ey Cevat Rifat!

Yoksa beni ezmek sana hak mı? Hayır fikrin

sakat.

Hayır, Yahudi de insandır, o da hür yaşayacak,

Bir gün düşmanları da hakikat anlatacak."⁹

Bu açıklamalı giriş ile dönemin kamuoyuna egemen olan havanın ve hissiyatın yüzeysel de olsa verilebildiği varsayıldığında, Cahit İnceler'in şiir kitabının içeriği ve hangi duygular ile yazıldığını anlamak daha da kolaylaşmaktadır.

İsrail devletinin kurulması ile kendilerine bir güven gelmiş olan Yahudiler'in bu davranışını, İnceler bir meydan okuma ve intikam saati olarak algılamakta ve Yahudi'nin ağzından Yahu-

diye has şive ile dile getirmektedir:

"Yasasın (Ben Gurion), kurtulduk kölelikten
İntikam vakti geldi artık bütün Türk'lükten.
Filistina yiderék Musa'ya tapacağız
Bu enayi Türklerle bak neler yapacağız."¹⁰

İnceler milliyetçi söylemin klasik cümlelerini bir kez daha tekrarlayarak "Nankör Yahudiler"i Türkiye'yi terk etmeye davet eder ve sadece tarihin değil, günümüz Türkiye'sinde de kullanılan "Ya sev, ya terk et!" türünde milliyetçi sloganların da tekrardan ibaret olduğunu kanıtlar:

"Uyuma vatandaşın bağrımızda yılan var
Nankör Yahudilere vatanımız gelmiş dar,
Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu,
Gitsinler de görelim korkakların boyunu.
Rebekası, Esteri, Avramı, Salomonu,
Defolup gitsinlerle, tükensin artık sonu,
Biz dünyayı titreten akıncı nesideniz,
Hâlâ bin destan söyler Çanakkale'de deniz."¹¹

İdeolojik kapsamda değerlendirilemeyecek olan genel Türk edebiyatının örneklerinde ege-
men olan "Korkak Yahudi" imgesi bu şiir kitabında da rastlanır:

"Hepsimiz asyer olduk iştirak ettik harbe,
Silah: tuamak ta vermiş ne yapalım kaderle,
Dün bir bomba patladı, Avram-altına yaptı.
Refaelin Esteri, bir Arap oğlu kaptı..."¹²

Yahudiler'in Türkiye'den göç ederlerken başvurdukları yöntemler ve beraberlerinde götürdükləri altın ve para İnceler'in şiirine de konu olmuştur:

"Doğru yitmek imkansız, Filistin'in içine,
Pasaportlar çıkarttık İtalya ile Çin'e,
Düşünup taşınarak bin hıleye başvurduk,
Dünyanın her yerinde yizli teşkilât kurduk."¹³
"Fırara karar vardık, biz tam yetmiş üç kişi,
Sandal misali küçük, bir motor hivaladık,
Refaelin Raşelin, altındı içi dışı
En mahrem deliklere, altınlar sıraladık."¹⁴

Kitabın 1949'da yayımlanmış olması oldukça ilginçtir. Zira bu tarih Türkiye'den İsrail'e göç edenlerin sayısının en yüksek olduğu tarihtir: 26.306 kişi.¹⁵ Kitabın içeriği de (Yahudi şivesi, konu edilen kişilerin adları, vs.) yazarını o dönemde yaşamış ve İztihir Yahudi Cemaatini yakinen tanıdığı olması varsayımını güçlendirmektedir.

Enver Tuncalp'ın *Asalak-Siyon* şiir kitabı 1969 yılında yayımlanmıştır. 1967-69 yılları Milliyetçi ve İslamcı basında yaygın ve düzenli bir Yahudi karşıtı söylemin egemen olduğu bir ortamdır.¹⁶ Bunun ana nedeni 1967 Arap-İsrail savaşını İsrail'in kazanması ve bunun Türkiye'deki İslâmi kamuoyunda bir dayanışma içgüdüsü ve tepkisi ile uyandırdığı tepki ve dalgalanmalardır. Şiir kitabı bu bağlamda okunup ve de yazı hakkında bilinen bilgi kıntıları da buna eklenince içeriğinin değerlendirilmesi ve tarih ile bağlantısı daha belirgin olmaktadır.

Enver Tuncalp, milliyetçi ve mukaddesatçı duyguları çok belirgin bir kişiliğe sahiptir. 14 Ekim 1964 tarihli *Yeni İstiklal* gazetesinde "Enosis" başlıklı şiiri, Nisan 1968 tarihli *Fedai* dergisinde *Asalak-Siyon* adlı kitabında da yer alan "Yahudilere Ölümler" ve "Yahudi" adlı şiirleri yayımlanmıştır. 1966 yılında Nurculuk propagandası suçlaması ile mahkemeye verilmiş olup, "komünistlerle memleket çapındaki ciddi mücadeleleriyle tanınmış, solcuların amansız düşmanlarından milliyetçi mukaddesatçı şair" olarak takdim edilir.¹⁷ Tuncalp başka bir ateşli milliyetçi olan Kemal Fedai Coşkun'un yayımladığı *Fedai* dergisinin de yazarı kadrosundadır.¹⁸

Tuncalp'ın şiirlerinde İslâmi kesimin uç noktalarında yer alan basmakalıp düşünce ve yargılar yer almaktadır:

"Varlığını soymakta,
Kanını ile doymakta,
Temelini oymakta,
Türkiye'de Yahudi"¹⁹

Yahudi'nin mesleğine ve Türkiye'deki konumuna gelince, şair,
"İşgal altında bak yurtta her taraf,
Kimi ithalatçı, kimi sarraf,
Türk evladı tezce eyle bertaraf,
En büyük tehlike Yahudi Mişon."²⁰

dizeleri ile bunu şiirsel olarak gözlemler.

Yahudiler'in sosyal konuları ile ilgili bu şiirsel "gözlemler"den sonra, İslâmi yayınlarda rastlanan "Nil'den Frata'ya büyük İsrail" diye slogan şeklinde özetlenen ve günümüzde de İsrail'in GAP projesinde işletmeciler/şirketler arasında adından söz edilmesinden de "İsrail GAP'a göz

dikiyor" sloganı ile tekrar gündeme gelen "Emperyalist İsrail" kavramı bir şiirin şu dizelerinde dile gelir.²¹

*"Büyük İsrail içinde bir rüya
Öncüler yollanmış Anadolu'ya
FıRAT'a göz diken kahpe Yahudi..."*

Tuncalp'a göre, yine İslâmi yayınların uç örneklerinde egemen olan komünizmin dünya egemenliği amacıyla dönük bir Yahudi ideolojisi olduğu ve Masonların da Yahudilere hizmet eden kişiler oldukları iddiaları "Kızılın, Mason'un bu bir kulu ya" dizisinde dile gelir.²²

Yakın tarihimizde de örneklerine rastlanan Müslümanlar'ın, Yahudiler'in işyerlerini boykot etme çağrılarının²³ Tuncalp'ın bu şiir kitabını ele almasına aynı nedenin itici güç olduğunun neredeyse yadsınamaz bir kanıtı "Hayat hakkı tanıma" başlıklı şiirinin şu dizelerinde saklıdır:

*"Korkak Yahudi'nin çölde zaferi,
Dokundu doğrusu benim kanıma."*

Aynı "şair" in aynı konuda aynı duygusallık içinde yazmış olduğu diğer şiirler ise "Filistin Günü", "Kudüs", "Kudüs'e Dönüş", "Mescid-i Aksa" başlıklarını taşırlar. 1967 Arap-İsrail savaşının sonucunun o dönem Müslüman kamuoyundaki hissiyatını dile getiren başka iki örnek ise Ali Fikret'in "Sina Çölü'nde Dolaşanlara"²⁴ ve Kemal Fedai Coşkun'un "1967 Arap-İsrail Savaşından Son Durum Üzerine Ağular"²⁵ şiirleridir.

Enver Tuncalp'ın
*"Yahudi Hahamları
Mezbaha'nda ağa, han"
dizeleriyle başlayan ve
"İhmal ar ebalinde,
Kalma hendi halinde,
Yahudi işgalinde,
TÜRKİYE'de Mezbaha'n..."*

dizeleriyle biten "Mezbaha" şiiri ise o yıllarda İslâmi yayınlarda en ön planda gündemi işgal eden aslında çok olağan ve basit bir konudan esinlendiği de aşikârdır. Olay et kesiminin Musevi kurallarına göre yapılabilmesi için Yahudi hahamların İstanbul ve Kırklareli mezbahalarında hazır bulunmaları idi.²⁶

1947-49 ve 1960-70'li yıllardan, günümüze gelince Türkiye'de Yahudi üngesi gündeme artık Fi-

listin/İsrail sorunu ile birlikte gelmektedir. Theodor Herzl'in II. Abdülhamid'ten bir Yahudi devleti kurulmaya yönelik toprak talebi ve daha sonra II. Abdülhamid'in hal'ini tebliğ eden heyette Emanuel Karaso'nun yer alması İslâmi kamuoyunda Yahudilere karşı olumsuz ve anti-semitik bakış açılarının ilk tohumlarını atmıştır.²⁷ 1970'li yıllarda sadece sosyalist ve Marksistlerin gündeminde yer alan Filistin sorunu, 1980'li yıllardan itibaren İslâmi kesimin gündeminde yer almaya başlamış ve İslâmi yayınların hemen hemen tümünde aralıksız olarak Filistin sorunu işlenmiş, bu konuda sayısız makale, kitap, gösteri, afiş ve video kaset üretilmiş olup nihayet yakın tarihte de *Filistin'le Dayanışma ve Dostluk Derneği* kurulmuştur.²⁸

İslâmi kamuoyunda bu kadar duyarlılık arz eden ve tartışma gündeminin vazgeçilmez bir maddesini teşkil eden Filistin nihayet edebi ürünlere de yansımıştır. Yusuf Yılmaz, Mehmet Zeren ve Abdurrahman Dilipak'ın kitaplarının ortak tek konuları vardır: Filistin ve İsrail'in Filistin ayaklanmasına (Intifada) karşı "acımasız" tutumunu, Yusuf Yılmaz'ın kitabında Yahudiler, "dünyanın en şiddetli ırkçıları en fanatik nazileri"²⁹ diye tanımlanır. Yahudiler'in komutanı "Binbaşı Moşe, insanlık tarihinin en acımasız en zalim ve en hunharca insan katleden kişilerinden" biridir.³⁰

Mehmet Zeren'in kitabının kapığı 1980'li yılların ikinci yarısında görsel ve yazılı basında oldukça yankı uyandıran ve İsraili askerlerin Filistinli tutsakların kollarını taşlarla kırmaya yönelik saldırı sahnesini canlandıran bir çizimi yer alır. Mehmet Zeren'e göre Filistin sorunu İslâmi kamuoyunda daha çok yankı uyandırmayı gerektirdi ve bu konuda "şiirler, hikâyeler, romanlar yazılmıyordu."³¹ Ancak bu yapılmamış ve yazarın deyimiyle İslâmi kamuoyunda "Filistin kan ağlar, herkes rahatında, zevkinde" olup, "Muslumanlar plajlarda, pikniklerde, yazıkarda hoş vakit geçiriyor, holdinglelerden, şirketlerden, ticarethanelerden bolca kazanıp cömertçe ziyafetler çekiyorlar birbirlerine."³² Yazarına göre kitabın amacı bir yerde "meseleyi (Filistin - RNB) hendine dert edinmesi icab eden, fakat rahatı, lüksü süsü dışında galele tanımayan günümüz Müslümanının yürekler

acı" hali de gözler önüne serilerek İslâmi kamuoyunu Filistin/İsrail sorununa duyarlı kılmak idi.

İslâmi çevrelerde Yahudi karşıtı düşüncelerin belibli başlı kaynaklarından biri olan Theodor Herzl'in II. Abdülhamid'ten toprak istemi ve II. Abdülhamid'in hâlini tebliğ eden heyette Emanuel Karaso'nun yer alması bu romanda işlenir ve II. Abdülhamid'in hâlinin bir Yahudi Mason-Batı ülkeleri dayanışması ve komplosunun sonucunda olduğu iddiası da bu kitapta yer alır.³³ Aslında bu iddianın dönemin İngiliz Elçisi'nin bir spekülasyonu olduğu ve geçerliliği hakkında çok ciddi kuşku var olduğunu belirten iki makale hiçbir zaman dikkate alınmamıştır.³⁴

Abdurrahman Dilipak'ın kitabı ise Filistin'deki ayaklanma ile ilgili olup ilginç yanı çocuklara hitaben ele almış olması, bu nedenle kahramanların Filistinli çocuklar ve kitabın resimli olmasıdır.

1970'li yıllardan başlayarak günümüze kadar tüm bu gelişmeler olurken Türkiye Yahudileri 1948'li yıllardaki polemiklere girmekten çekinmeyen tavırlarını terk etmişler, artık "savunma"ya geçip "vatan"a ve "millî dava"lara sadakatlerini kanıtlamaya ve/veya teyit etmeye yönelik gayretler içinde olmuşlardır. Bu gayretlerin somut örnekleri olarak da bir yandan 1974 yılındaki Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi vesilesiyle Yahudi Cemaatının bir mensubunun yayımladığı bir dizi "milliyetçi şiir"³⁵ diğer yandan da Harry Ojalvo'nun *Şiirle Düşünceler* (Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1994), adlı şiir kitabı gösterilebilir.

Harry Ojalvo'nun, 500. Yıl Vakfı'nın³⁶ bir yöneticisi olduğunun bilinmesinin gerekliliği bir yerde şiirlerin hangi çerçevede değerlendirilecekleri açısından elzemdir. 42 şiirden neredeyse ta-

mamı yukarıda sözü edilen söylem çerçevesinde yazılmış olup, Atatürk, Yahudileri İspanya'dan Osmanlı topraklarına taşıyan Kemal Reis, 30 Ağustos Zafer Bayramı, İsmet İnönü'nün vefatı, Çanakkale, Anavatan Türkiye, övgü ile işlenen konular arasında olup, kitabın muhtelif kısımlarında da Yahudiler'in Türkiye'ye olan sadakatleri tekrar tekrar teyit edilir ve devletin yüce katmanlarının bu sadakati teyit edici belgelerine ve beyanlarına kitapta yer verilir.³⁷

Tarihsel akış içinde "saldırı/savunma" düzeyinde kalan ve neredeyse Aşıkler Şöleni'ndeki karşılıklı atışmalara dönüşen bu "şiirler savaşı" ve yazım örneklerinden çıkarılabilecek sonuç, başta siyaset olmak üzere duygulardan arıtılmış, sterilize edilmiş bir ortamın oluşması arzusu, özlemi değildir, zira böyle bir ortamın mevcudiyeti günün gerçekleri göz önünde bulundurulduğunda, mümkün olamayacağı gibi, bu tür bir özlem ütöpik de olacaktır.

Siyaset, edebiyat ve her türlü ortamda duyguların egemen olacağı bir değişmez gerçek olarak kabul edildiğinde, o zaman kabul edilemeyen olgu duyguların gerek siyasal ve gerekse estetik anlamda kötü bir şekilde okşanmasıdır. Bu kötülük bir dönemin söylemiyle bir yandan "kızıl-lar"a karşı "Su uyur komünist uyumaz" sloganı ile, diğer yandan ise ırkçı ve anti-semit söylemin vezir bir özeti olan "En büyük tehlike Yahudi Mişon" cümlesi ile kendini şiirsel bir "uyarı" söylemi çerçevesinde dile getirmiştir. Bireyin, toplumun ve kamuoyunun gündemini duygular daima işgal edeceğine göre arzu ve özlemi çekilen tüm söylemlerde kullanılan popülist dilin ve vaazsal içeriğin bir şer yelpazesi çerçevesinde olmamasıdır.

DİPNOTLAR

- 1 Bu yazımı taslağını okuyup değerli eleştiri ve görüşleriyle katkıda bulunan Tanıl Bora'ya teşekkür ederim.
- 2 Bkz. Herşin, 6-9 Aralık 1947 ve 4 Ocak 1948.
- 3 Herşin, 19 Ekim 1948.
- 4 Herşin, 21 Ekim 1948 ve 26 Ekim 1948.
- 5 Herşin, 22 Ekim 1948.
- 6 Yeni Sabah, 16-21 Haziran 1949.

- 7 Örneğin Salom Gazetesi'nin 18.3.1948 ile 6.1.1949 tarihleri arası sayılarında aralarında "Bir Millet Uyanıyor", "Yosef Trumpeldor", "Onbeş Mayıs", "Haim Weizman" başlıklarını taşıyan yirmiye yakın şiir yayımlanmıştır.
- 8 Salom Gazetesi, 22.7.1948.
- 9 Salom Gazetesi, 5.2.1948. Bu iki şiire dikkatini çeken ve kendisindeki Salom koleksiyonunu inceleme için veren Moşe Grossman'a teşekkür ederim.

- 10 *Bugrümüzde Yılan Var* şiiri.
- 11 *Bugrümüzde Yılan Var* şiiri.
- 12 *İmdada Yel Salamon* şiiri.
- 13 *İmdada Yel Salamon* şiiri.
- 14 *Kına Yakışın* şiiri.
- 15 Walter E. Weiker, *The Unseen Israelis, The Jews from Turkey in Israel*, University Press of America, 1988, s. 22.
- 16 Bu olguyu teyit ve temsil eden en belirgin örnek için *Bugün Gazetesi'nin* 21 Ocak-9 Mayıs 1968 tarihleri arasındaki I. Hüseyin Fırkoğlu'nun yazı dizisine bakılabilir. Bu dizi daha sonra İ.H. Pirzade, *Türkiye ve Yahudiler* İstanbul 1968, adı altında kitaplaşmıştır.
- 17 Bkz. *Fedai*, sayı 36, Kasım 1966, s. 22.
- 18 Bkz. *Fedai* dergisi, yıl 5, C. 4, sayı 40, Nisan 1967 arka kapak.
- 19 *Türkiye'de Yahudi* şiiri.
- 20 *Mışın* şiiri, s. 6
- 21 *Fırat'a Gözükten* şiiri, s. 7.
- 22 *Fırat'a Gözükten* şiiri, s. 7.
- 23 Bkz. *Bugün*, 4 Mart 1968, s. 5 ve *Bugün*, 1 Nisan 1968, s. 7 ve *Milliyet* 10.03.1994, Rıdvan Akar, "Bu bölücü kampanyaya dikkat!"
- 24 *Fikir ve Sanatta Hareket* dergisi, sayı 19, Temmuz 1967.
- 25 *Vatanda Garfiki*, *Fedai* neşriyatı, no. 2, İzmir 1970, s. 66-67.
- 26 Bkz. *Sebil* dergisi, 26.3.1976, sayı 13, *İstanbul Mezahasında Haham Saltanatı ve Zekeriya Beyaz Türklük Kanımız, İslam Çağımız*, Sancak Yayınları, 1995, s. 297-298 (ilk baskı Özlem Yayınları, 1977).
- 27 Bu konuda bkz. Ali Buluc, "Müslümanlarda Antisemitik Eğilimler", *Yeni Şafak*, 20.04.1995.
- 28 Bkz. *Halk Söz*, sayı 53, Ağustos 1995, s. 38.
- 29 Yusuf Yılmaz, a.g.e., s. 6.
- 30 Yusuf Yılmaz, a.g.e., s. 6.
- 31 Mehmet Zeren, a.g.e., s. 8.
- 32 Mehmet Zeren, a.g.e., s. 8.
- 33 Bkz. a.g.e., s. 157-158.
- 34 Bkz. Min Kemal Öke, *Young Turks, Freemasons, Jews and the Question of Zionism in the Ottoman Empire*, s. 29-46, *IIIrd Congress on the Social and Economic History of Turkey*, Heath W. Lowry & Ralph S. Hattox (Eds.), The Isis Press, 1990 ve Jacob M. Landau, *The "Young Turks" and Zionism: Some Comments*, s. 169-177, *Jews, Arabs, Turks and Selected Essays*, The Hebrew University, 1993 içinde.
- 35 Bkz. *Şalom* Gazetesinde çıkan Sami Alçe'nin şiirleri: 31.7.1974 - *Türkiye*, 7.8.1974 - *Yurdumun Destanı*, 14.8.1974 - *Türk Kuşu*, 21.8.1974 - *Hakikat*, 28.8.1974 - *Sanlı Bayrak*, 4.9.1974 - *Yeni Bir Yavuz İçin*.
- 36 Türk Yahudileri'nin, 1492 yılında İspanya Kralı'nın ülkedeki Yahudileri ve Hıristiyan olmaları veya ülkeyi terk etmelerini şart koşan kararı sonucunda İspanya'yı terk edip Osmanlı İmparatorluğu'na göç edip yerleşmelerinin, 500. yılını kutlama amacı ile kurdukları vakıf. Her ne kadar hukuken öyle değilse de, Vakıf ve Vakıf yöneticileri kamuoyunda ve medyada Türkiye Yahudilerini temsil eder konumda görülmektedirler.
- 37 S. 61-65 "Yahudilerin vatana olan bağlılıklarını belgeleyen resmi beyanat", s. 66-67 "Reisicumhur Turgut Özal 16.7.1992 Dolunabağçe konuşmasında", s. 68-69 "İstanbul Valisi Prof. Fahrettin Kerim Gökay'ın 6.2.1955 tarihinde Hasköy semineri açılış nutkunda pasajlar", s. 70-72 500. Yıl Vakfı galasında Başbakan Sn. Süleyman Demirel'in konuşması", s. 77 "Teşekkür ve Minnet borcu."